

گذری بر زندگی میرسیدعلی همدانی

عباس رهبری

عضوگروه معارف اسلامی دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید مدرس سنندج، کردستان، ایران

چکیده

میرسید علی همدانی یکی از عرفای بزرگ اسلامی است که در شهر همدان در خانواده‌ای متدین، ثروتمند و سیاستمدار به دنیا آمد وی در دوران جوانی به دنبال علم‌آموزی بود و کمتر به سیاست توجه داشت دوران زندگی وی در قرن هشتم مصادف با حضور مغول در ایران بود. تحصیل خود را زیر نظر استادان بزرگی همچون ابوالبرکات تقی الدین اخی علی دوستی گذراند و سپس به سفرهای طولانی اقدام نمود و بیشتر نقاط جهان اسلام را بازدید نمود. در سفرهای خود به شرق جهان اسلام به کشمیر رفت و در آنجا به تبلیغ اسلام پرداخت و نفوذ معنوی زیادی در آن مناطق به دست آورد. در مورد مذهب وی اختلاف عقیده وجود دارد برخی وی را شیعه و برخی شافعی می‌دانند یا بتوان گفت نامبرده سنی دوازده‌امامی بوده. از وی آثار و کتب فارسی و عربی متعددی به‌جای مانده است که برخی از آنان چاپ و تعدادی نیز به‌صورت خطی موجود است، در اینجا ما به ذکر احوالات می‌رسید علی همدانی در گذر تاریخ پرداخته‌ایم.

واژه‌های کلیدی: همدانی، اسلام، کشمیر، تاریخ، تصوف، عرفان.

۱- مقدمه

در طول تاریخ جهان انسان‌های بسیاری آمده و رفته‌اند برخی از آنان در زمان خود منشأ اثرات بی‌شماری بوده، باعث رشد و اوج ملت خود شده‌اند اما فقط مربوط به زمان خود بوده‌اند، تعداد قلیلی نیز در تاریخ وجود دارند که علاوه بر تأثیر در ملت‌های خود بر سایر ملت‌ها نیز اثرگذار بوده، به‌علاوه نسل‌های بعد نیز از این انسان‌های توانمند الگو گرفته و راه آنان را ادامه داده‌اند یکی از این بزرگان امیر سید علی بن شهاب معروف به میر سید علی همدانی است.

این بزرگ‌مرد در طول تاریخ حیات خود اثرات بالای معنوی در بین ملت‌های مختلف بر جای گذاشته به‌نحوی که هم‌اکنون نیز مریدان بی‌شماری در اقصی نقاط جهان دارد وی فردی صالح و پرهیزکار بود و برای اعتلای دین مبین اسلام در نقاط مختلف جهان مخصوصاً در شرق جهان اسلام سفرهای بی‌شماری را انجام دادند، همین امر باعث شده که قدرت نفوذ کلام وی بیشتر از هر چیزی در بین مردم رشد یابد، مریدانش با دیدن او و شنیدن کلام‌های وی بدون واسطه علاقه آنان را برای جان‌فشانی در راه حق بیشتر می‌کرد.

در طول مسیر حرکت وی در نقاط مختلف با حکومت‌ها و دیدگاه‌های متفاوت برخورد می‌کرد، تغییر سیاست‌ها در مکان‌های جدید مشکلاتی در راه هدف آرمانی او ایجاد می‌کردند که با توانمندی بالای خود بر همه آن‌ها فائق شده و راه خود را ادامه داده‌اند. در سفرهای دریایی و زمینی زیادی که داشته‌اند از نقاط مختلفی مانند حجاز و سایر نقاط عربستان، مشهد، اغلب شهرهای آسیای میانه، قفقاز، آذربایجان، سریلانکا، تبت و از همه مهم‌تر به کشمیر بازدید داشته‌اند؛ اما سؤال اینجاست که تأثیرگذاری وی در این مناطق مخصوصاً در کشمیر چقدر بوده است. در این مقاله می‌خواهیم به تأثیرگذاری میر سید علی همدانی در شرق جهان اسلام و مخصوصاً کشمیر را بررسی و تحلیل نماییم.

میر سید علی همدانی

امیر سید علی بن شهاب معروف به میر سید علی همدانی از بزرگان و عرفای اسلامی متولد دوازدهم رجب سال ۷۱۴ هجری قمری (۱۳۱۴ میلادی) در زمان سلطنت خدابنده هشتمین سلطان ایلخانی مغول در شهر همدان است (اذکابی، ۱۳۷۰، ص ۱۳) خانواده میر سید علی همدانی از خانواده‌های ثروتمند و از سادات حسینی در همدان بود نام پدر وی شهاب‌الدین محمد از بزرگان همدان و فردی متدین بودند، نسب وی از سوی پدر با شانزده فاصله به امام چهارم (امام زین‌العابدین) (ع) و از سوی مادر با هفده فاصله به پیامبر (ص) می‌رسید (بدخشی، ۱۳۷۴، ص ۱۳).

میر سید علی همدانی تا دوازده‌سالگی نزد دایی خود به آموختن علوم اسلامی پرداخته و علوم باطنی را نزد ابوالبرکات تقی الدین اخی علی دوستی آموخت (جامی، ۱۳۷۵، ص ۴۴۹) میر سید علی همدانی تا سن چهل‌سالگی به آموزش علوم پرداخت، مدارج بالای عرفان را گذراند و در این سن بود که ازدواج نمود، صاحب فرزندان شدند که یکی از پسرانش به نام میر سید محمد راه پدر را ادامه داد (استخری، ۱۳۸۰، ص ۱۸۹). میر سید علی همدانی در دوران تحصیل به همه علوم زمان خود علم یافت و در تصوف به اوج معرفت رسید، برای آموزش بیشتر به نزد شیخ محمد مزدقانی رفته، علوم زیادی را آموخت (بدخشی، ۱۳۷۴، ص ۴۲-۴۳) و توانست ریاست فرقه صوفیان ذهبیه و رضویه را به دست آورد که بعدها این سلسله به همدانیه معروف شد (استخری، ۱۳۸۰، ص ۲۹۹). میر سید علی همدانی علاوه بر ریاست فرقه‌های صوفی یکی از بزرگان فتوت در زمان خویش نیز بشمار می‌رفت (گل‌سرخ، ۱۳۷۳، ص ۱۷).

شروع سفرهای میر سید علی همدانی

میر سید علی همدانی سفرهای خود را حدود سال ۷۳۳ هجری قمری درحالی که حدود نوزده یا بیست‌ساله بوده شروع کرده است، از قول وی نقل شده سه بار از مشرق به مغرب سفرکرده، مناطق زیاد و عجایب گوناگونی را شاهد بوده است، در سفر اول ویژگی‌ها و عادات مردم هر ولایت را دیده، شهر به شهر سفرکرده، در سفر دوم روستا به روستا رفته و پس‌از آن در سفر سوم خانه به خانه می‌رفته است (گل‌سرخ، ۱۳۷۳، ص ۳۵). از دلایل سفرهای طولانی او فرمان محمود مزدقانی است که به وی فرمان این سفر را داده است. میر سید علی همدانی در سفرهای خود ۱۴۰۰ تن از اولیاء دین را ملاقات کرده است (استخری، ۱۳۸۰، ص ۲۹۴).

البته میر سید علی همدانی از سفرهای خود اهداف مهمی را دنبال می‌کرد که مهم‌ترین آن تبلیغ دین مبین اسلام بود به‌نحوی که در سفرهای خود مخصوصاً در کشمیر تعداد زیادی را به دین اسلام دعوت و مردم این منطقه مسلمان شدند. میر سید علی همدانی سه بار به کشمیر در سال‌های ۷۷۴ هجری قمری (زمان سلطنت شهاب‌الدین به مدت چهار ماه)، در سال ۷۸۱ هجری قمری (زمان سلطنت قطب‌الدین به مدت دو سال و نیم) و در سال ۷۸۵ (به مدت یک سال) رفتند که در سفر آخر وفات یافتند (حکمت، ۱۳۳۰، ش ۸، ص ۳۳۸). در خصوص شروع سفر ایشان به کشمیر نقل می‌کنند که سید در حال عبادت رسول مکرم اسلام (ص) را ملاقات و پیامبر به وی دستور می‌دهند که به کشمیر رفته و مردم آنجا را به اسلام دعوت نمایند پس‌از آن میر سید علی همدانی با تعدادی از مریدان و نزدیکان خود در سال ۷۷۴ به آن منطقه مسافرت و پس از دعوت مردم و پذیرش اسلام توسط آنان بتخانه‌ها را ویران نمودند (استخری، ۱۳۸۰، ص ۲۹۳). در خصوص سفر سوم ایشان بیان شده، ظاهراً به علت یورش تیمور که عراق را فتح و قصد داشت سادات علویه را قلع‌و‌قمع کند صورت گرفته است (حکمت، ۱۳۳۰، ش ۸، ص ۳۳۸). در هر صورت مردم کشمیر می‌رسید علی همدانی را باعظمت یاد می‌کنند و وی را حضرت شاه همدان خطاب می‌کنند (استخری، ۱۳۸۰، ص ۲۹۲-۲۹۳).

علت موفقیت میر سید علی همدانی در منطقه کشمیر

از قرن هفتم به بعد با توجه به تعلیمات ابن عرب، سهروردی و گروهی دیگر از بزرگان تصوف، تصوف در ردیف علوم رسمی حوزه‌های درسی درآمده بود و مردم متمایل به صوفیه شده بودند و یا اینکه اگر صوفی نمی‌شدند با آنان تعارضی نداشتند. کشمیر نیز در جنگ‌های مسلمانان به دست پادشاهان مسلمان فتح شده بود. میر سید علی همدانی حداقل در سن شصت‌سالگی به کشمیر سفر کرده و با توجه به اینکه رئیس طریقت کبرویه را به عهده داشتند، مردم با اسم و فضیلت ایشان آشنا بودند به همین دلیل مورد توجه عام و خاص در منطقه قرار گرفتند (انواری، ۱۳۵۸، ص ۲۸، ۲۹). این سفرها بدون رنج و ناراحتی نیز نبود، در بعضی از سفرها که با علما داشتند، در جلسات علمی که با علما داشتند، برخی از سخنان ایشان برای علما ناخوشایند بود و باعث کدورت آن‌ها با میرسیدعلی همدانی می‌شد و در مورد حکام نیز همین وضعیت وجود داشت که در برخی موارد باعث نگرانی و کدورت بین آن‌ها سید را ایجاد کرده بود (بدخشی، ۱۳۷۴، ص ۲۶۷، ۲۶۹). جدای از مشکلات یادشده می‌توان گفت از دلایل موفقیت میر سید علی همدانی در تبلیغ دین اسلام در مناطقی مانند کشمیر عبارت‌اند از:

- ۱) مسلمان بودن حاکمان منطقه.
- ۲) آشنا بودن مردم منطقه به دین مبین اسلام به علت مراوده با مسلمانان.
- ۳) معروفیت بالای سید قبل از ورود به منطقه.

۴) داشتن مریدان و دوستداران بسیار که قبل از سید به آن مناطق مهاجرت کرده بودند.

۵) رشد و حرکت بالای صوفی‌گری در بین مسلمین.

شرایط محیطی زمان میر سید علی همدانی از نظر سیاسی، فکری و اجتماعی

بیشتر دوران زندگی میر سید علی همدانی در قرن هشتم هجری در زمان ایلخانان مغول بود. سلسله حکومت مغول‌ها از هجوم آنان در سال ۶۱۶ هجری و پس از انقراض حکومت آل انوشترکین گرچه در سال ۶۲۸ هجری آغاز گردید و با حملات سنگین و نابودکننده تیمور، حکومت جبارانه آنان در ایران پایان یافت (صفا، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۱۷). در این دوران به علت یورش مغول، اندیشه سیاسی ایرانیان به سمت دیدگاه‌ها و نظریات صوفیانه گری حرکت می‌کرد و صوفیان به متفکران قوم تبدیل شده و این به معنی تعطیل اندیشه بود (طباطبایی، ۱۳۷۳، ص ۲۳۱).

البته نمی‌توان گفت که علم و ادب به‌طور کلی در ایران دچار زوال و انحطاط شد زیرا برخی از سلاطین به‌صورت نامنظم به علم و ادب و نویسندگان ایرانی توجهی می‌کردند، این امر باعث شد دانش و ادب فارسی در دوره‌های خاص تجدید حیات می‌یافت، علی‌رغم حضور مغول، اندیشه بلند ایرانیان توانست در این دوره گروه زیادی از رجال بزرگ علم و ادب و سیاست را پرورش دهند همانند خواجه نصیر طوسی، قطب‌الدین شیرازی، قاضی بیضاوی، نجم‌الدین دبیران، شمس‌الدین آملی، عضالدین ایجی، می‌رسید شریف جرجانی، سعد تفتازانی، سعدی، مولوی، حافظ، خواجه و... اشاره کرد (صفا، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۱۷، ۱۹).

تصوف در قرن هشتم رواج بسیاری یافت و اواخر قرن هشتم تصوف جهان اسلام را در بر گرفته بود. در این دوران یک فقیه شیعی خصوصیات یک صوفی تمام‌عیار را با خود داشت و یک صوفی محض نمونه‌ای از یک متکلم شیعی جلوه می‌کرد. در این دوران تصوف و تشیع، هر دو طبیعتی نوگرا داشتند و منتسبان هر دو عقیده، می‌کوشیدند مطالب بی‌سابقه‌ای عرضه کنند (شبلی، ۱۳۷۴، ص ۱۶۶). در اواخر قرن هشتم که مصادف با دوران تیمور بود، به دلیل غلبه تصوف و بالا رفتن مقام علویان، جنبش‌های مختلف شیعی مخصوصاً غالیان ایجاد و شورش‌هایی در سال‌های ۷۸۹ ه ق و ۷۹۴ ه ق رخ داد (شبلی، ۱۳۷۴، صص ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۲) و این نکته باعث شد تیمور از علویان مستقر در همدان بیمناک شده و قصد همدان کند برخی بر این عقیده‌اند همین امر باعث گردید میر سید علی همدانی به همراه هفت صد تن از نزدیکان و یاران خود همدان را قصد کشمیر ترک کند.

در همین دوران و به علت ضعف در سلطنت سرزمین‌های ایلخانی در کمتر از بیست سال از سال ۷۳۶ تا ۷۵۶ هشت نفر از آنان به حکومت برسند (صفا، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۲۲). دوران میر سید علی همدانی همچنین مصادف بود با ایام حکومت سرداران در خراسان، می‌توان گفت قرن هفتم و هشتم سخت‌ترین، تاریک‌ترین و وحشتناک‌ترین دوران تاریخ ایران است، قتل‌عام‌ها، کشتارها و ویرانی‌های عظیم در این دوران زیاد دیده می‌شود (صفا، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۰). در این دوران تیره‌وتار عده‌ای از خاندان‌های بزرگ بودند که توانستند بر مشکلات فائق آمده به مرتبه بالایی در ساختار حکومت مغولان برسند افرادی همچون بهاء‌الدین جوینی، خواجه غیاث‌الدین محمد بن رشیدالدین فضل‌الله همدانی در سال ۷۲۷ ه ق و خواجه نصرالدین طوسی در قرن هفتم که مقام وزارت را به عهده داشتند (صفا، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۲۸، ۲۹).

نقطه پیوند میر سید علی همدانی با سیاست را می‌توان در اندیشه‌های فقهی و دینی او جستجو نمود البته ضرورت‌های زمانه را نیز نباید از نظر دور داشت، با توجه به علاقه مردم همدان به سید، حکام نیز به ایشان متمایل شدند و میرسیدعلی همدانی نیز با تیزبینی از این فرصت استفاده کرده، به اصلاح وضعیت دینی، اخلاقی و اجتماعی پرداختند. البته ایشان بیشتر به شیوه‌های

اصلاح‌گرایانه روی آورده بودند و به‌روشنی ساختار نظام سیاسی موردنظر خود را اعلام نمی‌کردند و شناخت ما از شخصیت ایشان بیشتر تحت تأثیر جنبه‌های عرفانی است؛ اما می‌توان اندیشه سیاسی وی را به‌طور خلاصه به شرح ذیل تقسیم کرد:

- ۱) نظام سیاسی وی همانند نظام سیاسی ارائه‌شده افلاطون و فارابی بود.
- ۲) دیدگاه سیاسی وی وابستگی زیادی با ویژگی‌های حکام داشت.
- ۳) دیدگاه سیاسی وی را می‌توان به شکل هرمی ترسیم کرد که در رأس حاکم و در پائین مردم قرار داشتند.
- ۴) حاکم از نظر وی باید دین‌دار، خلاق و زیرک باشد.
- ۵) دیدگاه وی در باب حکومت بیشتر در مورد بررسی آسیب‌شناسی اخلاقی و دینی حاکم و حکومت بود.
- ۶) آسیب‌های وارده به حکومت را شخص حاکم و اطرافیان و کارگزاران وی می‌دانست.
- ۷) نظام سیاسی مطلوب او در قالب شریعت و آموزه‌های حکومت عملی است و در تمام مباحث سیاسی رگه‌های اخلاق و دیانت دیده می‌شود.

میر سید علی همدانی سه طبقه را برای نظام سیاسی مطلوب در نظر می‌گرفتند:

- ۱) در رأس هرم حاکم است که باید تمامی خصلت‌های یک حاکم اسلامی در وی دیده شود.
- ۲) کارگزاران، باید دارای تخصص بوده و از کدورت، اعمال نامعقول و ناپسند دور بوده و اطرافیان فاسد را همراه نداشته باشند.
- ۳) گروه سوم مردم جامعه هستند که از لحاظ دینی موظف هستند بر رفتار یکدیگر و افعال حاکمان نظارت داشته باشند (امربه‌معروف و نهی از منکر).

آثار و نوشته‌های میر سید علی همدانی

سید در دوران پرپرکت حیات خود بیش از ۱۱۰ جلد کتاب، رساله و مجموعه شعری به یادگار گذاشته است که به خاطر جامعیت و حکمت سید علی چه از نظر محتوا، قالب و سبک و چه عرصه‌های علمی همچون فلسفه و حکمت، اخلاق، عرفان، تفسیر، ادبیات و... بسیار ارزشمند، جذاب و خواندنی هستند. ایشان به زبان فارسی و عربی تألیفاتی دارند که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

رساله‌های فارسی^۱:

- ذخیره‌الملوک؛ که مفصل‌ترین و مشهورترین اثر او و سیاست‌نامه‌ای است که بیشتر مطالب آن ترجمه احیاء علوم دین امام محمد غزالی است.
- مرآه التائبین؛ در موضوع توبه بحث کرده است.
- سیر الطالبین؛ بحث آن در آداب سلوک عرفانی است.
- رساله اعتقادیه؛ در معرفت خدا بحث نموده.

این فهرست این منبع گرفته‌شده است: انواری، میر سید علی همدانی و تحلیل آثار او، از ص ۲۰۳ به بعد^۱

- مشارب الاذواق؛ شرح قصیده میمیه ابن فارض است.
- رساله ده قاعده؛ راه‌های رسیدن به خدا است.
- رساله منامیه؛ در کیفیت خیال و مراتب خواب و رؤیا است.
- رساله حل مشکل؛ در موضوع عرفانی است.
- واردات امیریه؛ مناجات و کلمات قصار است.
- رساله درویشیه؛ در ضرورت سر سپردن به پیر در طریقت عرفانی است.
- رساله فتوتیه؛ در شرح فتوت است.
- رساله ذکریه؛ در تفسیر اذکار است.
- رساله عقل؛ در معنا و فضیلت و مراتب عقل است.
- رساله فقریه؛ درباره اولیا و احوال آنان است.
- اسرار وحی؛ مکالمات پیامبر با خدا در شب معراج است.
- چهل حدیث
- رساله چهل مقام صوفیه
- رساله حقیقت ایمان؛ مطالب آن عرفانی و خدانشناسی است.
- رساله موجلکه؛ در توضیح این حدیث که ما من حرف من القرآن الا و له ستون الف فهم نوشته شده.
- رساله حق الیقین؛ تفسیر آیه الله ملک السماوات و الارض است.
- نوریه؛ در آداب عرفانی است.
- رساله تلقینیه؛ درباره تزکیه نفس است.
- رساله همدانیه؛ توضیح مسائل عرفانی است.
- رساله بهرامشاهیه؛ نصیحت بهرام بدخشانی است.
- رساله عقبات؛ حقیقت ایمان را توضیح می‌دهد.
- وجودیه؛ درباره وجود مطلق است.
- چهل اسرار یا غزلیات؛ شامل مجموعه‌ای از غزلیات سید است.
- منهاج العارفین؛ پندنامه است.

رساله‌های عربی:

- اسرار النقطه؛ اسرار حروف است.
- رساله در باب علما دین؛ درباره اقسام علما که اصحاب حدیث، فقها و صوفیه‌اند وارد بحث شده است.
- رساله صفه الفقراء؛ در شرح فقر و دلایل آن است.
- اربعین امیریه؛ چهل حدیث است.
- ذکریه عربیه؛ فضیلت ذکر را بیان می‌کند.
- رساله انسان الکامل؛ مباحثی در وحدت وجود است.

- اورادیه؛ در بیان فضیلت و لزوم اوراد و اذکار است.
- الموده فی القربی؛ احادیث پیامبر درباره فضیلت اهل بیت است.
- حل الفصوص؛ در شرح فصوص الحکم است.

مذهب میر سید علی همدانی

در مورد مذهب میر سید علی همدانی نزد نویسندگان اختلاف نظرهایی وجود دارد. برخی از آثار میر سید علی همدانی که رنگ و بوی سنی دارد او را سنی دانسته‌اند از جمله وجود مطالبی در کتاب ذخیره الملوک که سیاست‌نامه‌ای است که برای شاهان ماوراءالنهر نوشته شده و در آن نظریات سیاسی بر اساس نظر اهل سنت نگاشته شده است، هرچند، در همین کتاب نیز برخی شواهدی از تشیع نویسنده آن یافته‌اند (اذکایی، مروج اسلام در ایران صغیر، ص ۲۶). در بعضی رسایل دیگر او از جمله رساله اعتقادیه و رساله‌ای در باب علماء دین نیز شواهدی بر سنی بودنش وجود دارد برای نمونه در این کتب او بهترین صحابه را خلفای راشدین دانسته و احکام را بر روش فقه شافعی ذکر می‌کند، قرآن را غیر مخلوق می‌داند و شورش بر حاکم ظالم را جایز نمی‌داند. (انواری، میر سید علی همدانی و تحلیل آثار وی، ص ۳۱۲؛ همدانی، رساله اعتقادیه، ص ۲۴۳، ۲۴۸، ۲۵۰)

از سوی دیگر برخی از آثار او، احتمال تشیع وی را به اذهان نزدیک کرده است از جمله اثر «الموده فی القربی و اهل العباء» است که مجموعه‌ای از احادیث در فضیلت اهل بیت (ع) است (هالیستر، تشیع در هند، ص ۱۶۴؛ انواری، میر سید علی همدانی و تحلیل آثار او، ص ۳۶۱-۳۶۲)؛ با توجه به همین آثار، برخی از شرح حال‌نگاران به صراحت وی را در زمره شیعیان به حساب آورده‌اند. برای نمونه آقابزرگ طهرانی در الذریعه به نقل از قاضی نورالله شوشتری - که کتابی در زندگی‌نامه سید علی نگاشته است - کتاب موده فی القربی را دلیلی بر تشیع میر سید علی دانسته است (طهرانی، الذریعه، ج ۲۵، ص ۲۵۵ و ج ۱۰، ص ۲۱). از دیگر آثار منسوب به او که احتمال تشیع وی را مطرح می‌کند می‌توان به رساله‌های انسان الکامل و اسرار وحی اشاره کرد (انواری، میر سید علی همدانی و تحلیل آثار او، ص ۳۳۰، ۳۵۹)، در زندگی‌نامه‌هایی که در مورد وی نگاشته شده به دشمنی برخی از علما با وی اشاره شده که به دلیل عدم پذیرش تفکرات برخی علمای سنی مذهب توسط ایشان، دشمنی ایجاد شده است، از دیگر شواهدی که ذکر می‌گردد اثری است که وی در مریدانش داشته و برخی از آنان به تشیع گرایش پیدا کرده‌اند، به دلایل است که برخی از نویسندگان را بر آن داشته تا تردید در تشیع وی را جایز ندانند. (اذکایی، مروج اسلام در ایران صغیر، ص ۲۵-۲۹).

جدای از صحت و سقم موضع مذهب تشیع وی باید اذعان نمود که ایشان شافعی مذهب بودند و در کشمیر فقه حنفی را رواج دادند. با توجه به دیدار شیخ با امیر تیمور که باعث گردید ایشان تصمیم بگیرند به سمت کشمیر و ترکستان مهاجرت نمایند این شبهه را به وجود آورده که دیدگاه وی نسبت به اهل بیت (ع) باعث رنجش تیمور شده است همین موضوع باعث شده برخی وی را شیعه بدانند. همان‌طور که بیان شد ایشان از بزرگان فرقه‌های صوفی بودند و صوفیان و دراویش جدای از مذهب فقهی ارادت خاصی به اهل بیت (ع) و مخصوصاً مولا علی (ع) دارند و در بیشتر کلامها و اذکار خود نامی از مولا علی (ع) می‌برند بیان ارادت و یا تعریف اهل بیت نشان‌دهنده تمایل فقهی افراد به فقه شیعه نیست و ما افراد دیگری را هم داریم که برخی آنان را شیعه می‌دانند و ادله خود را کتب نوشته شده و یا اشعار به جای مانده از آنان ذکر کرده‌اند اما تاریخ ایران در آن اعصار نشان می‌دهد که فقه شیعه به این شکل و سیاق در ایران متداول نبوده و فقه حنفی و شافعی فقه غالب در ایران بوده و از فرقه‌های شیعه فرقه اسماعیلیه نیز فعالیت‌هایی در ایران داشته است؛ اما گروه بزرگی از علما سنی ارادت قلبی به اهل بیت داشته‌اند و با

توجه به اینکه حکام سنی در ایران حکمرانی می‌کردند علمای وقت فقه شیعه را فقه اصلی خود یا نمی‌دانستند و یا اینکه علنی نمی‌کردند و در مجموع می‌توان این بزرگان سنیان دوازده‌امامی لقب داد که میر سید علی همدانی نیز یکی از این بزرگان است. در هر صورت، جدای از مذهب ایشان وی هم‌اکنون به‌عنوان یکی از بزرگان اسلام مورد تکریم و احترام تعداد بی‌شماری از مسلمین در منطقه کشمیر، ترکستان، هند، پاکستان و تاجیکستان و دیگر نقاط اسلامی می‌باشند.

برخی از اقدامات می‌رسید علی همدانی در کشمیر

میرسیدعلی همدانی در هر جا قدم می‌گذاشتند باعث رشد مذهبی، سیاسی، اقتصادی و حتی فرهنگی در آن منطقه می‌شدند به‌نحوی که برخی از اقدامات وی هم‌اکنون نیز نمود خود را حفظ کرده است. برخی از این اقدامات ایشان عبارت‌اند از:

- (۱) ترویج دین مبین اسلام
- (۲) رواج زبان فارسی در منطقه
- (۳) احداث کتابخانه‌ها و خانقاه‌های متعدد
- (۴) احداث مدرسه (مکتب‌خانه)
- (۵) رواج تصوف در منطقه
- (۶) انتقال هنر و صنعت ایرانی به منطقه همچون قالی‌بافی

وفات میرسیدعلی همدانی

میرسیدعلی همدانی در سومین سفر خود به کشمیر و پس از ۷ سال زندگی در کولاب عازم سفر حج می‌شوند که در مضافات «کنر» افغانستان با نظر «سلطان محمود» حاکم «پاخلی» چند وقتی آنجا می‌ماند (۱۳۸۸ م) و به دلیل بیماری که داشته و از آن رنج می‌برده است، در منطقه ساکن می‌شوند پس از شش روز بیماری‌اش سخت می‌شود و در ذی‌حجه ۷۸۶ هجری قمری با الفاظ یا رحمان، یا کریم و یا صمد در سن هفتاد و دو سالگی این جهان فانی را بدرود می‌گویند برخی از مریدانش احتمال مسموم نمودن ایشان را نیز مطرح کرده‌اند.

سید علی همدانی در شهر کنر افغانستان کنونی درگذشت و بنا به وصیتشان، پیکرش به منطقه «ختلان» تاجیکستان آورده شد و در مدرسه‌ای که خود در شهر کولاب تاجیکستان تأسیس کرده بود به خاک سپرده شد. آرامگاه میرسیدعلی همدانی در خیابان اصلی کولاب قرار دارد و در آرامگاهش ۱۰ نفر از افراد خاندانش نیز مدفون‌اند. میرسیدعلی همدانی در تاجیکستان به «حضرت امیر جان» معروف است میرسیدعلی همدانی در زمان حیات، عزت و احترامی بسزا داشت و در غالب شهرهای ایران، ترکستان و هندوستان و عموم طبقات مردم مقام و منزلتی خاص داشتند و مردم همدان نیز برای وی احترام فوق‌العاده‌ای قائل بودند.

نتیجه‌گیری

میرسیدعلی همدانی یکی از عرفا و علمای بزرگ اسلام در قرن هشتم هجری بودند که با سختی‌های بی‌شمار و زحمت زیاد به‌تمامی علوم زمان خود مخصوصاً اسلامی دست‌یافت و بر خود فرض دانست جهت رشد و شکوفایی دین اسلام دست به سفرهای طولانی بزند و برای ترویج دین مبین اسلام رنج و مشقت سفر را بر خود خرید و به مناطقی مانند ترکستان و

کشمیر رفت، وی نه تنها یک عارف بزرگ بلکه نویسنده‌ای زبردست، سیاست‌مداری آگاه و عاشق رشد و شکوفایی فرهنگی و اقتصادی مناطق اسلامی بود به نحوی که پس از ورود به کشمیر اقدام به ساخت خانقاه نموده تا دوستداران و مریدان وی بتوانند در این مکان‌ها به علم‌آموزی بپردازند و به علاوه باعث رونق زبان فارسی در منطقه شده رشد و شکوفایی اقتصادی منطقه را با انتقال دانش صنعت و هنر باعث شدند. با این کار باعث رونق اقتصادی منطقه و افزایش درآمدزایی مردم شدند، همین امر باعث شد که در منطقه عرفان و صوفی‌گری فقط به خانقاه‌نشینی و گوشه‌نشینی محدود نباشد و مردم بیشتر به اسلام روی خوش‌نشان دهند و آن را دنیا‌گریز ندانند و بپذیرند که اسلام علاوه بر امور اخروی مردم، به اصلاح امور دنیوی آنان نیز می‌پردازد، شاید همین امر بود که این سید بزرگوار مورد احترام بیشتر مردم واقع گردید که تا این تاریخ ادامه دارد و قدر و منزلت وی رو به افزایش است. ایشان به سیاست علاقه داشت و همین امر هم باعث گردید حکام منطقه به دلیل توانمندی ایشان به علوم سیاسی در مسائل مختلف با وی مشورت نمایند که البته در برخی موارد به علت تضاد فکری و عقیدتی با حکام دچار مشکلاتی می‌شدند، امید می‌رود با شناخت بیشتر مقام والای ایشان و چاپ کتب وی مردم به دیدگاه‌ها و نظرات ایشان بیشتر آشنا شوند.

فهرست منابع:

- (۱) ادکایی، پرویز، مروج اسلام در ایران صغیر، احوال و آثار میر سید علی همدانی به انضمام رساله همدانیه، انتشارات دانشگاه بوعلی سینا با همکاری انتشارات مسلم همدان، ۱۳۷۰
- (۲) استخری، احسان الله، اصول تصوف، تهران، معرفت، ۱۳۸۰
- (۳) انواری، محمود، مقدمه ذخیره الملوک، تبریز، موسسه تاریخ و فرهنگ ایران، ۱۳۸۵
- (۴) انواری، سید محمود، میر سید علی همدانی و تحلیل آثار او، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز، شماره ۱۲۳، پاییز ۱۳۵۶
- (۵) بدخشی، جعفر، خلاصه المناقب، تصحیح سیده اشرف ظفر، اسلام‌آباد، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ۱۳۷۴
- (۶) جامی، عبدالرحمن، نفحات الانس من حضرات القدس، ج ۳، تهران، اطلاعات، ۱۳۷۵
- (۷) حکمت، علی اصغر، از همدان تا کشمیر، مجله یغما، ش ۸، س ۴، آبان ۱۳۳۰
- (۸) شبلی، کامل مصطفی، تشیع و تصوف، ترجمه علیرضا زکاتوتی فراگوزلو، ج ۱، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۴
- (۹) صفا، ذبیح‌الله، تاریخ ادبیات در ایران، ج ۲، چ ۱۰، تهران، بدیهیه، ۱۳۷۴
- (۱۰) طباطبایی، سید جواد، زوال اندیشه سیاسی در ایران، تهران، کویر، ۱۳۷۳
- (۱۱) طهرانی (آقابزرگ)، محمد محسن، الذریعة إلى تصانیف الشیعة ناشر: موسسه تحقیقات و نشر معارف اهل‌البیت (ع)، ۱۳۴۸-۱۲۵۵
- (۱۲) گل‌سرخ، ایرج، شرح مرادات حافظ از میر سید علی همدانی، تهران، وزارت امور خارجه، ۱۳۷۴
- (۱۳) هالیستر، جان نورمن، تشیع در هند، آزرمی دخت مشایخ فریدنی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۳
- (۱۴) همدانی، میر سید علی، رساله السبعین، فی فضایل امیر المومنین، ترجمه و شرح محمد یوسف نیری، شیراز، نوید شیراز، ۱۳۷۵

A passage on the life of Ali Hamedani

Abbas Rahbari

Member of the Department of Islamic Education, Farhangian University, Shahid Modarres Campus, Sanandaj, Kurdistan, Iran

Abstract

Mirsid Ali Hamedani is one of the great Islamic mystics who was born in Hamedan in religious, rich and political families. He sought education in his youth and paid less attention to politics. His life in the eighth century coincided with the Mongol presence in Iran. He studied under great masters such as Abu al-Barakat Taqi al-Din Akhi Ali Dosti, and then made long journeys and visited most parts of the Islamic world. During his travels to the east of the Islamic world, he went to Kashmir, where he preached Islam and gained great spiritual influence in those areas. There is a difference of opinion about his religion, some consider him a Shiite and some a Shafi'i, or it can be said that he was a Sunni of the Twelve Imams. He has left numerous works and books in Persian and Arabic, some of which are printed and some of which are available in linear form. Here we have mentioned the circumstances of Ali Hamedani throughout history.

Keywords: Hamadani, Islam, Kashmir, History, Sufism, and Mysticis.
